

65. Bourdieucu oyun hissi/strateji kavramları ışığında *Bozkırdaki Çekirdek* romanını okumak

Atalay GÜNDÜZ¹

APA: Gündüz, A. (2022). Bourdieucu oyun hissi/strateji kavramları ışığında *Bozkırdaki Çekirdek* romanını okumak. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 1045-1060. DOI: 10.29000/rumelide.1188786.

Öz

Özellikle altmışlı yıllardan itibaren köy enstitülerinin romantik bir tablo içinde idealize edilerek mitleştirilmesine yönelik sol eğilimlere Kemal Tahir *Bozkırdaki Çekirdek* (1967) ile içeriden en sert eleştiriyi getirenlerden biri olmuştur. Romanın bugüne kadar gözden kaçan önemli yan temalarından bir tanesi enstitülerin kapanmasına giden yolda “oyun”da strateji geliştirme başarısı gösteremeyen faillerin rolüdür. Bu makale Bourdieucu oyun hissi ve strateji kavramlarını kullanarak sözü geçen romanın karakterlerini ele almayı hedeflemektedir. Bourdieu'nun toplumsal yapılar içinde bireylerin etkinliklerini incelemeyi hedefleyen kuramının en temel kavramlarından biri olan habitus bulunduğu alanda, yadsımadan kendini evinde hissetmek demektir. Bu da failin oyun duygusuyla alanda oynanan oyun arasında bir örtüşme olduğunda ortaya çıkar. Bu bağlamda failin oyunun içinde söylem ve temsil ötesinde eylemde bulunması ve söylem ve temsilin görünürde verdiği mesajların altında yatanları oyun hissi ile kavrayarak kurulmakta olan oyunun stratejilerini sezip kendi stratejilerini doğru kanılar ile oluşturması gerekir. Bunları da sebeplerini çok açıkça bilmeden gerçeğe denk düşürtebilmesi faillerin oyunda başarılı olmaları ve oyunu sürdürebilmeleri açısından elzemdir. Bu kavramların ışığında *Bozkırdaki çekirdek* romanının kahramanları okunduğunda Kemal Tahir'in köy enstitülerinin kuruluş aşamasına getirdiği eleştirilerin yeni bir boyutunu keşfetmiş oluruz. Köy enstitülerinin banisi konumundaki tarihsel kişiler romanda, siyasal alanın stratejik kıvraklık gerektiren oyunlarını başarıyla sürdürmekten uzak, sahada liderlik üstlenmiş karakterler de kırsalın, köyün oyunlarını yürütebilmekte başarısızdır. Habitusunun verdiği yatkınlıklarla alanın oyunlarında başarılı olma potansiyeline sahip failerse karar verme ve liderlik etme pozisyonlarından uzaktadır.

Anahtar kelimeler: oyun hissi, strateji, Bourdieu, Bozkırdaki Çekirdek, Kemal Tahir

Bourdiesian feel for the game/strategy in Kemal Tahir's “The Seed in the Steppe”

Abstract

Kemal Tahir's *The seed in the steppe* (1967) is an insider criticism directed against the leftist tendency to idealize the village institutes with a romantic attitude. One of the overlooked subthemes in the novel is the agents that are not able to develop necessary strategies to prevent the closure of the institutes. This essay offers a Bourdiesian new reading of the novel through focusing on characters who have to pay dear prices for failing to feel the flow of the games played in the field. Habitus which suggests a homeliness, a predisposition is one of the key concepts in Bourdieu's social theory which aims to observe social agents's activities in social structures. According to Bourdieu, to succeed in the

¹ Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim-Tercümanlık Bölümü, İngilizce Mütercim Tercümanlık ABD (İzmir, Türkiye), atalay.gunduz@deu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0325-5191 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 27.07.2022-kabul tarihi: 20.10.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1188786]

game, it is most significant that agents with the right habitus does not need to stop and think about all these strategies, they act automatically. Reading *The seed in the steppe* through the light of these concepts, we discover a new aspect of the criticisms Kemal Tahir directed towards the opening of the village institutes. The historical patrons of the institutes are represented as lacking in strategies and as failures in the games of the political field, also the leading positions in the foundation of the schools cannot find the right strategies to beat the resistance in the local. Moreover agents with the necessary basic skills and strategies to succeed in the field are not in the right positions to bring the project to fruition.

Keywords: feel for the game, strategy, Bourdieu, Bozkırdaki Çekirdek, Kemal Tahir

Giriş

Bozkırdaki çekirdek (1967), Kemal Tahir'in en çok ilgi çekmiş romanlarından biriyle, *Devlet ana* ile aynı yılda çıkması bakımından da büyük öneme sahip bir romandır. Her iki roman da, Oğuz Atay'ın "medeni cesaret" olarak nitelediği, içinde bulunduğu politik alanın gerek cumhuriyet devrimleri gerekse Osmanlı tarihi anlatılarının ne kadar gerçekçi olduğuna yönelik sorgulamalar içermekte ve bir tartışma zemini yaratma girişimleri olarak okunabilir. Romanın merkezinde yer alan köy enstitüleri Türkiye'nin nüfusunun yüzde seksen gibi büyük bir çoğunluğunu oluşturan elli bin köyde yaşayan insanların eğitilmesi için gerekli köy öğretmeni ihtiyacını karşılamak üzere kurulmuş yapılardır. 1940 yılına gelindiğinde ancak beş bin köyde okul ve öğretmen vardır. Okula ve öğretmene kavuşmayı bekleyen kırk beş bin köyün bulunduğu bir ülkede köyün tek sorunu eğitim de değildir. Mahmut Makal'ın *Bizim köy* adlı otobiyografik çalışmasında anlattığı gibi başta sağlık olmak üzere, geleneksel tarım uygulamalarından gelen verimsizlik de çok acil çözüm bekleyen sorunlardır. Bu bağlamda köy enstitüsü mezunlarından tek beklenen okulda öğretmenlik yapmak değildir. Köye yeni tarım uygulamalarını tanıtmak, sağlık konularında köylüyü aydınlatmak da bu köy öğretmenlerine yüklenen görevlerdendir.

Çoğunlukla siyasal tartışmalar ışığında yorumlanan roman, özellikle sola eğilimli yazarlar tarafından Türk modernleşmesinin önemli kurumlarından birini karalamakla suçlanmış (İnce, 2007; Naci, 1981; Makal 2009), sağa eğilimli İslamcı yazarlar tarafından kendi anlatılarının bir olumlanması olarak dolaşımda tutulmaya çalışılmıştır (Armağan, 2022; Beşer, 2022; Uçan, 2012). Tüm bu okumaların merkezinde, İrmak'ın (2018, s. 90) da gözlemlediği gibi köy enstitülerinin nasıl temsil edildiği sorunsallaştırılmıştır. Bu çalışma alanda gelişen oyunun gidişatını okuyamayıp bedelini ağır bir şekilde ödemek zorunda kalan karakterleri merkeze alarak yeni bir okuma önermektedir. Bu bağlamda Kemal Tahir romana pekala "Ahmakıslatan" başlığını da verebilirdi. *Bozkırdaki Çekirdek* başlığı romanda Don Quijotevari idealist bir romantizmi benimsemiş Köy Enstitüleri'nin kurucularına karşı Kemal Tahir'in gerçekçiliği temsil eden karakteri Şefik Ertem üzerinden getirilen eleştiriyi içerir: "Çekirdeği olsa Bozkır kalır mıydı bozkır?" (2016a, s. 171). Romanın "Çatı" başlığını taşıyan birinci bölümü Ankara'da "ahmakıslatan" yağarken CHP Genel Merkezi civarında ve genel sekreterlik ofisinde geçer. Roman boyunca da sürekli tekrarlanan bir motif olan "Ahmakıslatan" ile başlayan bölüm, tam on kere tekrarlanarak gene "ahmakıslatan"la biter. TDK'nın tarifine göre "Yavaş yavaş ve ince ince yağın yağmur, çisenti"dir ahmakıslatan. Ahmağı, yani aptalı ıslatması da belki buradan gelmektedir; yavaş yavaş ve ince ince yağmasından aldatıp ıslatmaktadır.

Sağırdere, Körduman, Rahmet yolları kesti, Yediçınar yaylası, Köyün kamburu, Büyük mal gibi Kemal Tahir'in köy romanlarına verdiği başlıkları şöyle bir düşünecek olursak bunlar arasında belli başlı ortak noktalar olduğunu ve bu başlıkların Tahir'in köy üzerine düşüncelerinin bir nevi özeti olduğunu hemen

görürüz. İlk göze çarpan özellik de “kör”, “sağır”, “topal” sakatlık belirtir sıfatlardır. Gerçekten de modern tıpla henüz tanışmamış 1940ların, 1950lerin köyü çok sağlıklı bir nüfusa sahip değildir. Yolları eşkiyalar kesmiş, güvenlikten söz etmek zordur. *Yediçınar yaylası* da gene hileyle, kan dökmeye el değiştiren mülkü, can ve mal güvenliğinin nasıl da pamuk ipliğine bağlı olduğunu imleyen başlıklardır. Öte yandan bu romanların hiçbirinde köyün başkentle olan bağlantısı, başkent köy üzerindeki belirleyiciliği ve oyun kuruculuğu böylesine doğrudan dile getirilmemiştir. Bu başlıkların her biri romana bir merkez tayin etme, bir prizma sunma önerisi olarak okunabilir. Romanda ortaya çıkmış diğer tüm temalar, hiyerarşik olarak başlıkta belirtilen temanın altında yer alırlar. Yazarın başlıkta kullandığı tercihle okuyucunun eserini nasıl yorumlaması, anlamlandırması gerektiğine müdahalede bulunmuş olur. Başlığı unutup, yok sayarak okuyucunun kendini editör yerine koyarak esere kendi okumasından kaynaklı yeni bir başlık düşünmesi eğlenceli olduğu kadar, metnin anlam dünyasını genişleten ve harekete geçiren bir egzersizdir.

Kemal Tahir sol çevrelerce köy enstitüleri davasına karşı olmakla suçlansa da, yakın arkadaşlarından Bozdağ'ın aktardığına göre yazar enstitülere değil onların kuruluş biçimine karşıdır. Öyle ki, Tahir'in karşı çıktığı milletin geleceğini bu derece derinden etkileyecek, gencecik çocukların yirmi yıl hizmet zorunluluğuyla, hemen hemen bütün yetişkin yaşantılarını bağlamaları hedeflenen bir projede dış siyasette esen rüzgarlara göre savrulan bir yapı kurmaktır:

Böyle yaparsam, politikada paçamı kurtarırım diye aklın kesecek, önünü sonunu düşünmeden ilköğretimde, eğitimci sistemini kuracaksın .. Bölükte çavuş olan okuyuzardan köy öğretmeni yapacaksın! Ona faşist bir eğitim vereceksin! Turan efsaneleri öğreteceksin, salacaksın ortaya! .. Derken, sen hesabı yanlış yapmışsın, Faşistler değil, Komünistler kazanıyor partiyi? .. Bu kez, fırt diye dönüyorsun, marksist düşünceli olanları iş başına, Turancıları cezaevlerine getiriyorsun³ .. Peki, bugün cezaevine gönderdiğin, tabutluklarda işkence ettiğin insanlar, dün sırtını okşadığın, 'Hadi göreyim seni.' diye gizlice göz kırptığın kişiler değil mi? ... Hükümet olarak bu rezilliği nasıl yapabilirsin? ..

Aynı rejim ve aynı insanlar, Köy Enstitülerinde müfredat programını bırakacaklar, onun yerine sosyalist tandanslı kitaplar okutacaklar, ortak yaşam örnekleri verecekler, sonra da okulda öğrendiklerini evinde konuşan öğrenciyi yakalayıp deliğe tıkacaksınız!.. Bu maskaralığın yanında olmak hangi abdalın işidir! (aktaran Bozdağ, 1995, s. 100)

Burada da görüldüğü gibi esaslı bir temele oturmayan ve bir uçtan ötekine savrulan bu politikaların cazibesine kapılıp oyuna katılmaya kalkanlar, rüzgarın değişmesiyle kendilerini nereye savrulduklarını ve nasıl olduğunu anlayamadıkları bir yerde bulurlar. Devlet aygıtına hükmedenler, kurdukları oyunların sonuçlarının neler olabileceğini, katılımcılara ne türden bir maliyet yükleyeceğini hesaplayabilecek durumda değildir. Bu bağlamda romanda karakterler iki kısma ayrılmaktadır. Ahmakıslatanın ne tehlikeli bir yağmur olduğunu sezip kendini korumayı başarabilen gerçekçiler (ki bunlar çoğunlukla siyasal elite olan yakın temasları sayesinde güçlü bir oyun sezisine sahiptir) ve bir Don Kişot idealizmiyle, gerçek durumun ayırıcısına varamayıp söylenenlerin ve planlananların altında

² Bu konuda Çolak (2014, s. 76) Almanya'nın kaybedeceği anlaşılınca hükümetin o güne kadar Almanya'nın sempatisini kazanmak için hoşgörüle yaklaşan ve faaliyetlerine göz yumulan Turancıların kovuşturulmaya uğratıldığına değinir. Deringil (1989) de Türk hükümetinin kendi içinde bir denge politikası izleyebilmek için önemli bakanlarına rol dağıttığı ve bakanların da bu roller gereğince güya hükümeti kendi doğrultularında farklı dış güçlere doğru çekmeye çalıştıkları belirtilir. Bu mizansende dış işleri bakanı Numan Menemencioglu'na Almanya taraftarı gibi gözükme düşer. Nitekim hükümetin Almanya'yı kızdırmamak için vermek zorunda kaldığı tavizler İngiltere'yi kızdırınca hükümet Menemencioglu'nun istifasıyla bu krizi aşmak yoluna gitmiştir (Deringil, 1989, s. 171).

³ Türk milliyetçiliğinin en çok taminan isimlerinden biri olan Nihal Atsız 3 Mayıs 1944'de görülen Irkçılık-Turancılık davasında devletin bizzat kendisinin ırkçı uygulamaları olduğundan kendisine bununla suçlayarak yargılamayacağını belirterek kendisini şu sözlerle savunmuştur: "...askerî okullar ve Hemşire Okulu'na ancak Türk ırkından olan öğrencilerin alınması, 2510 sayılı iskân kanununun 7, 9, 10, 11, 13'ncü maddeleriyle iskân muafiyetleri nizamnamesinin üçüncü, dördüncü maddeleri, Millet Meclisi tarafından kanunla kabul edilen İstiklâl Marşı'nın ve Harp Okulu Marşı'nın Türk ırkını terennüm etmesi, hep ırkî görüşün mahsulleridir."

yatan niyetleri, zayıf iradeyi sezemeyip (yani oyun hissi zayıf olup) kendi hayatlarını riske atan, ıslanan "ahmak"lar. Bu makalede bu iki kategoriye oluşturan karakterleri Bourdieu'nün strateji ve oyun duygusu kavramlarından hareketle ele alınacaktır.

Bourdiecü oyun hissi/strateji

Bourdieu Pascal'dan hareketle insanın zihin olduğu kadar otomat olduğunu vurgular. (2015, 24) Pascal'a göre ikna etmenin tek aracı akılla ispat olamaz: "İspatlar, deliller sadece zihni ikna edebilir, en kuvvetle ve katıyetle inandığımız delilleri bize sağlayan ise adet ve alışkanlıklardır." (Pascal, 2012, 123) Pek çok hareket akıl süzgecinden geçmeden, kendiliğinden bir refleksçesine gerçekleşir. Örneğin bir piyanist bir sonraki tuşa düşünmeden, beden bilgisiyle otomatikçe basar. Ya da bir futbolcu topa karşı hamlesini düşünmeden oyun hissiyle yapar. Araba kullanırken, yemek yaparken, yürürken, arkadaşlarımızla konuşurken, günlük hayatın her aşamasında düşünüp bilinçli bir şekilde kararlar almaya gerek duymadan bu stratejiler gerektiren hareketleri birer otomatmışçasına yaparız. Tüm bunları durup düşünerek, zihnin süzgecinden geçirip kararlar alarak yapmaya kalksak günlük hayatımızın akışı felce uğrar. Tereddüt içinde kıvranıp kalan, hareketi yitirmiş birine dönüşürüz: "Akıl pek çok perspektiften ve ilkedan hareketle yavaş hareket eder; bu ilke ve perspektiflerin daima onun huzurunda bulunması gerekir, fakat akıl bu ilkeleri daima aklında tutamadığından sürekli dalgınlığa düşer ve yolunu şaşırır." (Pascal, 2012, s. 124)

Romanlarında insan gerçeğinin peşine düşen Kemal Tahir'in insan eyleminin dinamiklerini araştıran Bourdieu ile hemen hemen aynı gözlemlerde bulunmuş olması şaşırtıcı değildir elbette. Bourdieu'nün kuramı sosyal bilimlerin, felsefenin, sosyolojinin kuramsal kavramlarına yaslandığı için tabii ki daha bütünlüklü bir bakış açısı sağlamaktadır. Bu kavramlardan hareketle Tahir'in eserlerine baktığımızdaysa yepyeni örüntüler gözümüze çarpmaya başlamaktadır. Kuramın kavramsal imkanları metinlerin içerdiği gözlem zenginliğini görünür kılmaktadır.

Oyun metaforu Bourdieu'nün eylem teorisinin en önemli kavramlarından birinin, habitusun kavranması için anahtar bir öneme sahiptir. Toplumsal hayat içinde bireyler ortak oyunlara katılırlar. Oyuna duydukları inanç (*illusio*) düzeyinde de yatırım yaparlar, riske girerler ve fedakarlıkta bulunurlar. Sporda olduğu gibi her oyunun kendine has kuralları, başarılı olmak için edinilmesi gereken becerileri ve stratejileri vardır. Öğrenim aşaması geçildikten sonra bu kurallara, becerilere ve stratejilere nadiren atıfta bulunulur. Oyunlarda katılımcıların çok çok azı yeni baştan kurallar, kendine özgü beceriler icat etmeye çalışır. Bir tek oyunda ustalaşmak bile diğer oyunlara katılım için önemli bir birikim oluşturur. Oyunu tanıyanlar bu becerileri farklı oyunlara da aktarıp sonsuz sayıda oyuna dahil olabilirler. Ne kadar farklı bir failer toplumuyla oynarlarsa oynasınlar temel kurallar, beceriler ve stratejiler değişmediğinden uyum çok hızlı bir şekilde gerçekleşir. Nitekim failer nadiren bağımsız, özgün, uyumsuz pratikler içine girerlerse de bunun bedelini oyundan dışlanmakla öderler. En bireysel olduğunu düşündüğümüz eylemler bile "toplumsal, kolektif" tir: "Habitus, toplumsallaşmış bir özneliktir" (Bourdieu, 2021, s. 178). Failer bir dansa diğer dansçıların bir sonraki hareketini, sporda oyuncuların birbirlerinin hamlelerini "somutlaşmış, bedenselleşmiş toplumsallık" olarak tanımlanan habitus sayesinde sezer. Bir grup içinde kendiliğinden ortaya çıkan uyum ortak bir habitusu paylaşmaktan ileri gelir. Grubun planlamadan, haberleşmeden belli bir ahenk içinde işlemesi için "bariz bir hazırlığın" olmasına gerek yoktur (Bourdieu, 2018, s. 168). Erken yaşta aileden, toplumsal etkileşimle edinilen deneyimden ve okulda alınan eğitimden oluşan ve pratiklerin uyumunu sağlayan habitus "ortak bir koda hakimiyeti" içerir (Bourdieu, 2018, s. 169). Bu bağlamda herhangi bir alanda başarılı olup alana hakimiyet kurmak isteyen failerlerin bu düzeltmeler ve ayarlamalarla ortaya çıkan

eğilimleri oyun hissiyle çok iyi bir şekilde yönetiyor olması, doğru stratejileri geliştirmesi beklenir. Bourdieu oyun hissi yüksek stratejik hareket edebilen faillerin bu yetilerinin habituslarının bir parçası olduğunu dile getirir: “bir oyun hissi, pratik bir duyu, yani bir habitus’un [kılavuzluk ettiği], kurallara göre değil, küçüklüğümüzden beri içerisine dalmış olduğumuz bir oyunun örtük düzenliliklerine göre oynama yatkınlıkları” (Bourdieu, 2015, s. 292). Bu yatkınlıklar failin alanda rahatça hareket etmesini, sermaye biriktirmesini ve kendini güvende hissetmesini sağlar. Habitusunun alanla uyumu olmadığı durumlardaysa, oyunlara katılmakta zorlanacak veya katılsa da çok fazla olumlu sonuçlar çıkartamayacaktır.

Habitus failin bulunduğu alanda, yadsımadan kendini evinde hissetmesidir: “Nasıl ki ‘doğru kanı’, bir şekilde, nedenini niçinini bilmeden ‘gerçeğe denk düşerse’, yatkınlıklar ile konum, oyun duygusu ile oyun arasındaki çakışma da faili, yapması gereken şeyi açıkça bir hedef olarak ortaya koymadan, hesap ve bilincin ötesinde, söylem ve temsilin ötesinde eylemeye götürür” (Bourdieu ve Wacquant, 2021, s. 181). Bu bağlamda failin oyunun içinde “söylem ve temsil” ötesinde eylemde bulunması ve “söylem ve temsilin” görünürde verdiği mesajların altında yatanları oyun hissi ile kavrayarak kurulmakta olan oyunun stratejilerini sezip kendi stratejilerini “doğru kanılar” ile oluşturması ve bunları da sebeplerini çok açıkça bilmeden “gerçeğe denk düşürtebilmesi” faillerin oyunda kalabilmeleri için gereklidir.

Köy enstitülerine özellikle köy çocukları alınmaktadır ki zaten bu habitusun içinden gelen çocuklar tekrar yörenin köyüne döndüklerinde gerek oyunlara girmekte, gerekse yeni oyunları yöre halkına tanıtmakta mümkün olduğunca daha az zorlukla karşılaşsınlar. 1940-1954 arasında 21 farklı yörede yirmi bir enstitü kurulmuş ve her biri yörenin coğrafı, kültürel, toplumsal, ekonomik özelliklerine göre bir planlamayla köylere başta öğretmen olmak üzere, sağlıkçı ve ziraatçı yetiştirme yoluna gitmiştir. *Bozkırdaki Çekirdek* kurgusal olarak on dördüncü Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü’nün açılış macerasını anlatır. Enstitünün kurulma aşamasında Ankara’daki karar vericilerin tutumu, kurulduğu yerde yerel halkın yaklaşımı, sosyo-ekonomik durumları ve devlet algısı, öğrencilerin ve öğretmenlerin beklentileri ayrıntılı bir şekilde işlenir. Siyasal iradeden kaynaklanan bir kararla köyü değiştirmeyi hedefleyen bir projedir köy enstitüleri projesi. Yüzde doksanı köylü olan bir nüfusa sahip olan Türkiye Cumhuriyetinin yöneticileri toplumun ancak köyden başlayarak modernleştirilebileceğine inanmıştır. Geri kalmışlığın, fakirliğin sebebi cehalet, geleneklere bağlanıp kalmaktır. Modern, güçlü, refah içinde bir toplum için ancak ve ancak nüfusun ezici bir çoğunluğunu oluşturan köylüler eğitilmeli, modern tarım teknikleriyle tanıştırılmalıdır.

Böylesine değişime inanmış bir projenin gerek politik alanda, gerek eğitim alanında, gerekse köyün toplumsal alanında bu oyuna inanan failler yaratması gerekecektir. Bununla da kalmayıp bir alanda oyuna dahil olanların diğer alanlardaki oyuncuların oyuna inancından emin olması gerekmektedir. Oynanan oyunda hakim faillerin stratejilerini sezemeyip, onların “söylem ve temsillerini” okuyamayan “ahmaklar” “ıslanmaya” mahkumdur. Bu bazen romandaki felsefe öğretmeni örneğinde olduğu gibi yirmi üç yıllık çok sevdiği mesleğinden olup üstüne iki yıl hapis ve sürgün cezası yemekle, bazen İlköğretim Genel Müdürü örneğinde olduğu gibi konumunu kaybetmekle, bazen de daha da büyük bir bedel ödeyerek Bekir Ozan gibi tatlı canından olmakla sonuçlanır.

“Ahmakıslatan” Kemal Tahir için gerçeğçi olmayı başaramadığından tehlikeyi sezip tedbir alamamak, öngörüsüzlük, insanları ve olayları oyunun kuralları ve gidişatı içinde değerlendiremeyip kendini güvende sanarak aldanmanın metaforudur. Nasıl ki ahmakıslatan anlamadan, fark ettirmeden ıslatıp hırpalyorsa, siyasal alanda oynanan oyunun işaretlerini doğru okuyamayan tabi konumdaki failler de neyin geldiğini göremeden kendilerini oyun dışına fırlatılıp atılmış bulabiliyorlar.

Köy enstitüleri Türkiye'nin yeni açılan, açılmakta olan köy okullarındaki öğretmen açığını gidermek için kurulmuştur.⁴ Nüfusunun büyük çoğunluğu köylerde yaşayan bir ülkede gelecek kuşakları eğitip yetiştirmek cumhuriyetin öncelikli hedeflerinden biridir. Bu bağlamda romanda ilk karşımıza çıkan karakterin jandarmaların arasında hastaneye sevk edilmiş tutuklu bir felsefe öğretmeni olması bir tesadüf değildir. Özgürlüğünü yitirmiş öğretmen yağmurlu bir Ankara gününde gene böyle bir havada toplumbilim dersinde öğrencileriyle geçen diyalogunu hatırlar:

_De bakalım, 275 Malak İlyas, bura nere?

_Kutsal başkentimiz Ankara'dır öğretmenim!

_Ya siyim siyim yağın?

_Ahmakıslatandır öğretmenim!

_Güçlü bir esinti bu pislği sürüp götürmezse n'olur?

_Çoğa varmaz bütün ateşler söner; taş, toprak, mal, davar, odun, adam birbirine karışır.

_Şimdi beri baksın da 319 Namık Atmaca, bunun ne demeye geldiğini bize açıklasın! Beklemekteyiz! Bekledik! Bilemedi, çünkü dinlemedi... Sırtmayalım, sııftayızdır, kişnemeyelim, toplumbilim dersidir bu! (11)

Oyuna kendini kaptırmış felsefe öğretmenin öğrencilerinin dünyasına ait imgelerle habituslarının çok uzağında bulunan kavramları onlara aktarmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Kullandığı dilden "ahmakıslatanın" ne "pislik", ne tehlikeli, ne yıkıcı bir afet olabileceğini öğrencilerine belletmeye çalışır: "Çoğu varmaz bütün ateşler söner; taş, toprak, mal, davar, odun, adam birbirine karışır" yani bir sele dönüşüp önünde durulmaz olur. Yağın "ahmakıslatanın" kendisine bu sahneyi hatırlatmış olması da boşuna değildir. İçinde bulunduğu felaket durumuyla bu derste anlattıkları arasında doğrudan bir bağlantı kurmuştur. Romancı öğretmenin bunları aklından geçirmekteyken ne halde olduğunu şöyle betimler: "Somurtkan herif aklından geçirdiklerine gülecek yerde, suratını büsbütün astı. Çok uzun boylu, kamburca, kara kuruydu, kılıksızdı. Ulus Meydanı'nın Zafer Anıtı karşısında, ahmakıslatanın altında, kafası dik duruyor, bir çalım Donkişot'a⁵ benziyordu" (2016a, s. 11).

Kendini güvende sayıp yaptığı bir şakayla mesleğini, özgürlüğünü⁶, sağlığını yitirmiş olan öğretmenin şakaları kendine biraz acı gelmeye başlamıştır. Don Quijote gibi neye uğradığını şaşırmış, kendini hakim karşısında bulmuştur: "Anıtın gülle taşıyan köylü karısı da ahmak ıslatana metelik vermiyordu. Suratının çatkinliği sırtındaki onbeşlik merminin ağırlığından değil, angaryanın yüz yıllardır bitmek bilmemesindendi. 'Bu nasıl Batı uygarlığı, efendim Atatürk'üm! Sen atlısın, avrat yaya! Beygirin taşıyacağı yükü de ona vurmuşuz!'" (s. 12). İftiraya uğradığını bir türlü anlatamaz çünkü evinde de "şiiir

⁴ 17 Nisan 1940'da resmi gazetede yayımlanan Köy Enstitüsü Kanunuyla kurulan eğitim kurumlarıdır. Köy enstitülerinin kurulmasında en önemli görevi üstlenen kişi diyebileceğimiz dönemin ilköğretim genel müdürü İsmail Hakkı Tonguç (1893-1960) *Canlandırılacak köy* (1939/1947) başlıklı kitabında Türkiye'nin on dokuzuncu yüzyılda başlayan eğitimde modernleşme çabalarının tarihini, okullaşma oranlarını, bu tarihsel süreçte ortaya çıkan sorunları ve gelişmenin boyutlarını ayrıntılı bir biçimde ele almış ve köy enstitülerine giden yolun ne tür aşamalardan geçerek döşendiğini gayet bilimsel bir perspektifle sunmuştur. Yazar köylülerin beklentilerini, alandaki öğretmenlerin deneyimini, öğrencilerin durumlarını binlerce köy okulunu ziyaret ederek yerinde tespit etmiş ve çalışmasında bunlara da oldukça önemli bir yer vermiştir. Tonguç bu çalışmasında yalnızca Türkiye'de ilköğretimin tarihsel gelişimini ve mevcuttaki durumunu ortaya koymakla kalmaz, dünyada geçerli olan eğitim anlayışlarını, okullaşma düzeylerini ve modellerini de başarılı bir şekilde sunar.

⁵ İdealize edilmiş bir dünyayı yaşayan Don Quijote'nin başına gelenler saymakla bitmez. Çevresinde olup bitenleri fark etmemenin bedeli çok ağırdır: "Mızrağın diğer parçalarından da yararlanıp hepsini zavallı düşkünün üstünde paramparça etti. Don Quijote ise, bu sopa yağmurunun altında bile çenesini tutmuyor, yere, göğe, haydutlara (onun gözündeki adamlar öyleydi) tehdit yağdırıyordu" (Cervantes Saavadre, 1995, s. 70).

⁶ Kemal Tahir ile yaşıt sayılabilecek bir akademisyen olan Niyazi Berkes (1908-1988) ölümünden sonra yayımlanan anılarında, ömrünün çok uzun bir dönemini sürgünde geçirdikten sonra şu sözlerle kendini ifade eder: "Düşün yaşamımda çektiğim en büyük ıstırap bizim toplumumuzda, ülkemizde toplumbilimin bir süs, bir gösteriş ve taklit olmaktan öteye gitmediğini görmek olmuştur. Bunun başlıca nedeni, düşün ve bilimsel araştırma özgürlüğü olmaması, varılan sonuçlardan ürkenlerin elinde, bilimin üstünde olan bir güç bulunmasıdır." (1997, s. 129)

kitapları” bulunmuştur: “Biri karısına, öteki kocasına söylerim diye korkup düzenlediler bu komonist iftirasını’ diyecek miydi? Başkan: ‘Niçin sana düşmanlık etsin arkadaşların? Evine de onlar koymadı ya bu şiir kitaplarını... Saygı isterim yargı yerine...Ne var gülecek?’ diye elini kürsüye vurmuştu küt küt...” (2016a, s. 12) Oyunun bahislerini yanlış okumanın bedeli çok ağırdır: “İki yıl ağır hapis! İki yıl sürgün! Ne kadar sevdiğimizi, ancak cezaevinde anladığımız yirmi üç yıllık öğretmenliğin tantuna gidişi...” (2016a, s. 12) Hakim karşısında cezaya çarptırılmak üzereyken bile oyunun ne kadar ciddi, ne kadar ağır sonuçları olabilecek bir oyun olduğunu kavrayabilmiş değildir. Ancak elleri kelepçede hastaneye sevk edilirken nasıl ağır sonuçları içeren bir oyun olduğunu ayırdına varacaktır.

Kemal Tahir’in romanı böylesine bir sahneyle açmasını nasıl okumak gerekir? Eğitim alanını kurma gücüne sahip devlet üst alanı oyunu öylesine bir yapıya kavuşturmuştur ki, gerçekten iyi yetişmiş, öğrencileriyle iletişimi güçlü, onların dilini konuşabilen, mesleğine aşık bir öğretmen bile çok kolay bir şekilde oyunun dışına savrulmuştur. Oyunun bu güçlü oyuncuyu kaybetmesi tabii ki o alanın kan kaybetmesine ve güçten düşmesine sebep olacaktır. Siyasetin bu kadar hakim konumda olduğu bir denklemde en mükemmel eğitim kurumları kurulsun bile alanın güçlenip etkili bir işlerlik kazanması mümkün olamaz. Nitekim romanın sonunda da eğitim alanı başka bir alan karşısında, köyün bir mikro alan olarak faileri öylesine büyük sorunlarla kurulmakta olan okulun karşısına çıkacaktır ki eğitim alanının faileri kendini yenilmiş hissedecektir.

Siyasal alanın hakimleri: Oyun bilgisi yüksek olanlar

Bourdieu sosyolojisinde oyunların oynandığı, güç mücadelelerinin verildiği, yer kapma savaşlarına sahne olan Swartz’ın (2011: 167) deyimiyile “mekânsal metafor” alandır. Tahakküm, tabilik veya benzeşiklik ilişkileri failerin bu alandaki sermaye birikimleriyle belirlenir. Bu alanda oynanan oyunlara ne ölçüde, ne büyük bir istekle katılma veya katılmama isteğine *illusio* denir. Failer oynanan oyunu çok anlamlı, oraya yapacağı yatırımın karşılığının emeğine, zamanına, ve enerjisine değer olacağına inandığı (*doxa*) sürece tüm benliğiyle bu oyunlara iştirak edebilir. Ya da tam tersi bir biçimde oynamaya değer bulmayarak tamamen dışında kalmayı tercih edebilir. Alanda oynanan oyunlara katılım bu sorgulanmayan *doxa* sayesinde gerçekleşir. Bu ortak *doxa* olmadan, oyunlara katılmayacağından bir alandan da söz edilemez. (Grenfell, 2005: 161) Oyuncular habituslarından, o alanda biriktirdikleri sermayeden ve zamanla geliştirdikleri stratejilerden oluşan kozlara, “yani güçleri oyuna göre değişen temel kartlara” sahiptir. (Wacquant ve Bourdieu, 2021, s. 144) Kartların gücü oyundan oyuna değişiklik gösterir. Benzer şekilde (simgesel, ekonomik, kültürel, toplumsal) farklı sermaye türleri de alandan alana geçerli olsa da, farklı değerlere sahip olurlar. Hatta aynı alanda konjonktüre göre de farklı değerlere kavuşurlar. Bir sermaye türünün değeri bu sermayenin kullanılabilmesi bir alanın, veya oyunun varlığına dayanır. Oyun ne kadar güçlüyse bu sermayenin değeri o kadar yüksek sayılacaktır. Alanın zayıf olduğu durumlardaysa bu sermayenin ederi, geçerliliği de o derece zayıf ve geçersiz olacaktır. Alan sonsuz bir uzayda var olmaz. Katılanların rekabeti azaltmak ve kendilerine yer açmak için giriştikleri mücadeleyle sürekli belirlenen, çekişmelere açık sınırları vardır. Alanın hakimleri giriş bedellerini sürekli yükselterek ve aidiyet kuralları dayatarak kimlerin girip kimlerin giremeyeceği konusunda kontrol sahibi olmaya çalışırlar. (Wacquant ve Bourdieu, 2021, s. 146)

Oyuna giren kişiler oyunun açık gizli kurallarını kabul etmek ve bu kurallara göre oynamak durumundadırlar. Oyun içindeki düzen ancak bu “aleni” ve “zımni” kurallar sayesinde sağlanabilir: “Alanın niteliklerinden biri tam da, kazanmak için verilen, oyuna içkin kurallara uygun şekilde yürütülen mücadeledir.” (Bourdieu, 2015, 123) Bourdieu ayrıca Weber’den hareketle bu kurallara uymayan oyuncuların oyun dışına savrulacağını, örneğin kapitalist bir “kozmosun” dayattığı kurallara

uymayan patronun iflas edeceğini, işçininse işinden olacağını vurgular. Bu kurallar aleni olabileceği gibi zımnî de olabilir. Bir çok meslek dalında olduğu gibi alanların kuralları çoğunlukla o alan içinde yetişmiş, habituslarını bu alanlara uydurmuş, oyun hissine sahip oynayanlarca paylaşılırken, oyunun yabancı, alana yeni gelen biri için bunlar anlaşılması ve öğrenilmesi zor görünen birer muamma olarak kalacaktır. Bu zımnî kurallar kendilerini zaman zaman ancak yaptırımlarla hatırlatırlar.

Bir toplumda çok farklı alanlar birbiriyle yan yana, bazen iç içe, bazen de kesişerek kıt kaynakların paylaşımı için bir birlerine üstünlük kurmaya çalışırlar. Hakim konumdaki üst alan, yani devlet, tabii konumdaki alanların kurallarını, giriş (kovuluş) şartlarını oluşturma yetkisini elinde bulundurur. Siyasal alanın hakimleri, bürokratik alanın hakim pozisyonundaki oyuncularıyla devletin yapıcı kurumlarında alanların yapılışını belirleme gücüne sahiptir.

Bu bölümde farklı alanların faileri arasında yaşanan bir kesişimi ele alarak bu failerin sermaye biçimlerinin bu kesişimdeki dinamikleri nasıl etkilediği tartışılacaktır. Bozkırdaki çekirdek'te bin bir zahmetle ve emekle nadiren yetişen entelektüel sermaye sahibi failer, bir üst-alan olarak politik alanın hakimleri karşısında olabildiğince güçsüz ve kırılgandır. Önünü ardını düşünmeden yaptığı bir espriyle hayatı kararmış olan felsefe öğretmeni sığınacak bir alan olarak girdiği siyasal çatının altında elleri kelepçeliyken kovulur. Ona bu çatının altında hiçbir şekilde yer yoktur:

- Kara şemsiyeli, karayağız adam hızla yaklaştı, geçti, duraladı, döndü:
- Nedir? Nariyor burda bu?
 - Hoca, karayağız adamın bakmadan kelepçeyi nasıl gördüğüne şaştı.
 - Kelepçeli adam geçirilir mi buradan?
 - Hastaneye...
 - Höst!
 - Yatacak...
 - Höst dedim! Bura nere ayı? Götür ne cehenneme gidecekse, yıkıl!
 - Matarasını unuttu arkadaş...
 - Daha söylüyor! Götür dedim, defol! (2016a, s. 13)

Partili siyasetçi çevresinde etkileşime girdiği insanları siyasal hiyerarşideki güçleriyle ölçen, onlara ancak bu basamaklardaki konumlarına göre davranan bir tutum içindedir. Jandarma eri bu hiyerarşik konumlanmada onun ancak emirler verip itaat bekleyeceği biridir. Ne sebeple olursa olsun bir mahkumun onun bulunduğu sokaktan geçmesi affedilir bir hata değildir. Zaten jandarma erinin yaptığı hiçbir açıklama onu tatmin etmeyecektir. Paniğe kapılan ve ne yapacağını bilemeyen jandarmayı toparlayıp idare etmek de doğal bir liderlik yetisiyle donatılmış olan 23 yıllık felsefe öğretmenine düşecektir: "Arkadaşımı kaybetmek korkusuyla ne yapacağımı şaşırın muhafızımı hoca, kolundan çekti, beş on adım sonra dönüp baktı: Karayağız⁷ adam, parti genel sekreterlik binasının paspasında ayaklarındaki ahmak ıslatanı silmeğe çalışıyordu" (2016a, s. 13).

⁷ Dosdoğru (1974, s. 178) bu karakterin Kemal Tahir'in romanı ithaf ettiği yakın arkadaşlarından biri olan Cemil Sait Barlas olması gerektiğini söyler. Genel Sekreter Memduh Şevket Esenal, profesör milletvekili Fuat Köprülü, paşa milletvekili ise Kazım Karabekir'dir. Romanın bu karayağız milletvekiline, yani Cemil Sait Barlas'a⁷ (1905-1964) ithaf edilmiş olması da hem sol çevrelerce çokça seslendirilen ve İnce'de (2007) de bir örneğini gördüğümüz romanın Tahir Alangu'nun rövanşist duygularından beslendiğine dair yorumlarını biraz olsun zayıflatmakta, hem de CHP genel merkezi içinde ve civarında geçen "Çatı" başlıklı birinci bölümün kimin tanıklığına dayanılarak yazılmış olabileceği konusunda bize ipucu sunmaktadır.

Girişleri herkese açık olmayan siyasal alana yatırım yapabilmek için ekonomik, sosyal, bürokratik, kültürel, askeri alanlardan birinde olağanüstü bir sermaye birikiminin bulunması gerekir. Bu bağlamda oyuna giriş bedeli çok yüksektir. Bunu da parti genel merkezinde buluşan dört “kodamanda” açıkça görürüz. Birisi askeri alandaki başarısı ve tanınırlığını, sembolik sermayesini oyuna giriş için politik alana taşımış bir general, diğeri kültürel birikimiyle sıvrılmış bir profesör, parti genel sekreteriye ünlü bir yazardır. Oyuna girmeyi en doğal hakkı olarak gören siyasetçi karayağız vekildir. Öte yandan etki alanı daha sınırlı olduğundan giriş bedeli daha düşük tutulan kültürel alana yatırım yaparak eleştirel yetiler geliştirmiş olan felsefe öğretmeninin durumuysa bambaşkadır: “Çok uzun boylu, kamburca, kara kuruydu, kılıksızdı” (s. 8). Zaten hakim bir konumdan, ağalıktan gelerek politik alanda oynanan oyunlara yatırım yapan karayağız vekil hakim konumunu daha da güçlendirmiştir. Kendileri için bir seçenek olarak açık olan bu oyunlara girişleri ikisinin farklı sermaye türleri biriktirmesine yardımcı olmuştur.

Romanın yarattığı hiyerarşiler dünyasında politik sermayenin kültürel sermaye karşısında çok daha güçlü olduğu bir devlet örgütlenmesi içinde politik alan kültürel alanı her türlü hakimiyeti altında ezme gücüne sahiptir. Bu bağlamda karayağız mebus, felsefe öğretmeninin kendini kontrol sahibi saydığı binanın saçağına bile sığınmasına izin vermeyecek güçle kuşanmıştır. Bu gücü sahip olduğu politik iktidar ve ekonomik refahından devşirdiği çok bellidir: “Kara şemsiyesini kapattığı için, birden küçülmüş, parmak kadar kalmıştı, öyleyken kasılarak içeri girmesini hoca beğendi: «Yürekli adam! Helâl olsun bu kızgınlık tosuna! Tosun büyür, öküz olur. Kara kaplı kitabın yazdığı doğruysa, dünyayı boynuzunda gezdirecek yiğitlerden biri de bu...” (s. 13). Özgürlüğünü ve sağlığını yitirmiş olan felsefe öğretmeni eleştirel düşünme alışkanlığından gelme espritüel yönünü korumayı başarmış, kendisine değersiz bir böcek muamelesi yapmaya kalkan bu siyasetçinin hakaretini bile üstüne almamıştır. Parti merkez binasında kendini evinde hisseden ve oranın sahibi gibi teklifsiz telefonunu kullanan, saçağın altındakileri kovalama gücünü kendinde gören karayağız adam jandarma komutanını azarlamak için aradığında telefonda şöyle bir diyalog geçer aralarında: “Beri bak! şimdi neredeyim, niçin telefon etmekteyim? Bilemedin Biz o yollardan vazgeçeli haniiii... Basar mısın iş üstünde? Bizi basacak zaptiye daha doğmadı anasından, koçum! (s. 15). Bu teklifsiz konuşmalar, senli benli hitap şekilleri, üst düzey bir siyasetçi ve subay arasında geçen bu cinsel takılmalı diyalog hiç de öyle şehirleşip batılı olmuş bir siyasal elitin üslubu niteliğinde değildir. İstedinde bir salon beyefendisi gibi hitap etmeyi bilen bu üst düzey siyasetçi “zamanın ruhuna” ve çevresine uyup popülist stratejiler geliştirerek hem politik hem de sosyal sermayesini koruyup güçlendirme peşindedir. Bu tür stratejiler konusunda yaya kaldığını gördüğümüz felsefe öğretmeni ise oyunlara katılma gönülsüzlüğünü hem özgürlüğünden hem de sağlığından olarak öder. Yalnız bu öyle bir oyundur ki burada failerin oyunu doğru okumaları, söylenenleri çok iyi süzmeleri ve oyunun mantığından sonraki hamleleri çok iyi sezmeleri gerekmektedir.

Romanın kurduğu dünyada hakim olanı kızdırmamak, şüphe uyandırmamak, onun otoritesine tehdit oluşturmadığını ispatlamak her durumda tabi olanların görevidir. Oyunda kalmanın birinci şartı oyun kurucunun seni kendi mevcut durumu için bir tehdit olarak algılamamasıdır. Romanda genel sekreterin ofisinde buluşan kara yağız milletvekili ve milli şefin gözü kulağı olarak tanıtılan Profesör milletvekili, genel sekreter ile birlikte buldukları yüksek konumlardan da anlaşılacağı üzere oyunun kurallarını en iyi sezen, failerin tüm hallerinden en gerçekçi okumaları yapan, oyun duygusu en gelişmiş karakterlerdir: Söylenenden, söylenmeyenden, jestlerden mimiklerden, oturuştan kalkıştan okumalar yapan siyasal alanın hakim konumlarını ellerinde bulundurmaktadırlar. Örnek vermek gerekirse köy enstitüleri konusunda çok etkin bir role soyunmuş eğitim bakanının acemilikle büyük bir yanlış yapmakta olduğunu şu sözlerle ortaya koyarlar: “Ne kadar tehlikelidir verilenle alınan birbirine

karıştırmak! 'Vekil baba! Bilmem ne baba!' türkü çağırır mı öğrencilere adam? Osmanlının her zaman babası tektir. İkincisi, babalıktır ki hiç gelmez güvenmeye...Duyduğum doğruysa 'sol' demeye başlamışlar adamcağıza şimdiden. Yakında 'komünist' diyen vicdansızlar çıkarsa hiç şaşırmmam..." (BÇ, 17)

Oyunda kalmak isteyenlerin nasıl bir sezgiye ve çabaya sahip olmaları gerektiği Paşa Mebus karakterinde somutlaşmıştır. Yaptığı gafı sezen Paşa mebus sonuçlarının neler olduğunu öğrenmek için kime gideceğini güçlü oyun hissiyle çok iyi bilir. Gecekondularının yıkılmaması için kendine başvuran gariban bir adamın ricasını kıramayıp İstanbul valisini aramış ve bunu yapar yapmaz da bu hareketinin oyun kurucuları tarafından nasıl okunacağı konusunda büyük bir kaygıya kapılmıştır: "Herifler gidince...tedirgin oldunuz! Böyle işlere karışmanızdan ters anlamlar çıkarılabilirdi. Valiyi aradınız! Niyetiniz durumu açıklamak...Bulamadınız!...Yukarıya nasıl duyurulacağını...Oranın nasıl anlamlandıracağını...düşünerek...Sıkıldınız" (2016a, s. 23). Hem oyunu hem oyuncuları çok iyi tanıyan ve her şeyden mutlaka bir şekilde haberdar olan Profesör, Paşa mebus için böyle özetliyor durumu. Bu kadar küçük sayılabilecek bir olay bile Milli Şef'e gelmiştir: "Buyurdular ki... Gülümsediler önce... 'Paşa hazretleri fukara babasıdır eskiden beri' buyurdular..." (BÇ, 23). Milli Şefi tanımayan, oyun kuruculuğunu bilmeyenler için iltifat kabilinde alınabilecek bu sözler Paşa mebus için çok farklı anlamlar içermektedir: "Demeyin! Hani, canları sıkılmıydı? Sıkılmış... 'Paşa hazretleri' demezlerdi yoksa... 'Fukara babası' resmen suçlamadır. 'Yoktur onda fukara babalığı' diyemedin mi Hoca? 'Tersinedir' diyemedin mi, yazıklar olsun!" (2016a, s. 24) Oyuna katılmanın, stratejilerini benimsemenin de bir bedeli vardır. Felsefe öğretmeni bu oyuna katılmayı reddederek eleştirel düşünme yetisini ve kendine duyduğu saygıyı korumayı başarmıştır diyebiliriz. Öylesine yüksek bir özgüven ve özsaygıyla donanmıştır ki milletvekilinin hakaretleri ve aşağılaması bile onda en ufak bir sarsılmaya yol açmamıştır. Oysa parti merkezinin içerisinde kendini oyuna kaptırmışlarda, özellikle paşa mebusta bunun tam tersi bir ruh haline şahit oluruz.

Genel Sekreterin ofisinde oyun hissiyle harekete geçerek durumunun gerçekçi resmine ulaşan Paşa mebustan sonra, soruyla gelen ikinci kişi romanın esas meselesini oluşturan köy enstitüsü projesinin başında olan İlköğretim Genel Müdürüyle ilgili ilk izlenimleri oyunu en iyi okuyanlardan birinin, karayağız milletvekilinin, gözünden okuruz: "Yanılmamışım! Külüstür cipten inip Milli Eğitim'e giren oymuş demek... Büsbütün koyvermiş kendini...Dülger kalfasına dönmüş..." (2016a, s. 25). Karayağız milletvekili Genel Müdürü görmüş ama gördüğüne inanmakta zorlanmıştır. Yüksek bürokrasinin ve siyasetin giyim kuşam, makam arabası gibi yazılı olmayan ama yerleşmiş kurallarını hiçe sayarak, eğitim alanında yaptığı reformların heyecanına kapılıp siyasal alanın gücünü ve etkisini gözden yitirmiş gibidir. Konumuyla ilgili gerçeklere dayanmayan ne kadar sağlam bir inancı olduğunu gene karayağız milletvekilinin ağzından duyuyoruz. Genel Sekreter gitmek üzere olan milletvekiline tanışması konusunda ısrar edince: "Sinirlenirim! Yukardan desteklendiklerine inandıkları sırada büsbütün çekilmez olur bu zibidiler!" (2016a, s. 25) Partideki tüm kliklerin gizli açık niyetlerini ve güçlerini yakından tanıyan genel sekreter ilköğretim genel müdürünün konumunda çok da kalıcı olmadığını söyler. Genel müdür "ahmakıslatan" eşliğinde romanda karşımıza çıkar: "başında kasket, sırtında kısa kollu gömlek, ayağında ütüsüz keten pantolonla sandallar vardı. Cipten aldığı ceketin ceplerine birkaç paket sigara koydu. Ahmakıslatanın farkında değilmiş gibi telaşsız, ceketini yürürken giydi." (BÇ, 26) Tabii ki tek farkında olmadığı şey ahmakıslatan değildir. Ne konumunun sallanmakta olduğunu, ne eleştirel gözlerle izlendiğinin, ne de tüm bu kurulu düzene meydan okurcasına "ayağında ütüsüz keten pantolonla sandallarla" dolaşmasının görmeden anlatılması zor bir eksantriklik olarak okunacağını farkında değildir. Genel sekreterin odasında sigara yakmak için izin ister fakat cevabını beklemeden yakar. Oradan ayrılanada kadar da sigara üstüne sigara içer. Tahir'in tüm bu ayrıntıları böylesine canlı bir

şekilde sunmasının en önemli sebebi genel müdürün oyunun stratejilerinden ne kadar habersiz olduğunu vurgulamak içindir.

Genel sekreterin önermesiyle on dördüncü enstitünün bir deneme olacağını öğreniriz. Bu yeni kurulacak enstitüde öncekilerden farklı olarak binaları usta yapıcılar dikmeyecektir. Bu denemeye “köy çocuğunun katkısız cevheri...dayanma gücü...Doğayla yaptığı boğuşmaya kendisinden neler katabildiği” öğrenilecektir (2016a, s. 27). Böylesine zorlu bir deneyin planlayıcısı olarak da genel müdür çok da titiz davranmadığı ima edilen bir şekilde beklenenden çok önce enstitünün kurulacağı yeri tespit etmiş dönmüştür. Ümit ettiklerinden daha iyi bir yer bulduğunu aktarır ama neye dayanarak o kadar iyi olduğunu açık bir şekilde belirtmez. Tek anlaşılan “Çankırı-Kastamonu-Çorum” illerinin birleştiği noktada olmasıdır. Bu deneme genel müdüre kurulmuş bir tuzak gibidir ama başarısız olması halinde bundan tamamen kendisinin sorumlu tutulacağını farkında değildir. Yeni kurulacak okulun hedefi de eğitim yoluyla öğrencilerini eğitip dönüştürmek değil, onların aynı kalarak eser veren, üretim yapan bireyler haline dönüşmesidir. Aslında bu bile denemenin köyü, köylüyü eğitmekten vaz geçip onları olduğu yerde daha çok üretim yapmaya teşvik edecek bir girişim olduğunu ortaya koymaktadır. Genel Sekreterin ağzından bu girişimin neleri hedeflediği şöyle dile getirilir: “Batıda kan gövdeyi götürüyor. Çünkü teknik geri tepti. Ya bizim gibi kağından uçağa atlamak isteyenlerin başına neler gelir? İlerde bu belâya bulaşacaksak bile mümkün mertebe geç bulaşmalıyız! Onlar gibi kağından yaylıya, yaylıdan buhar kazanlı demir tekerleğe, ondan da otomobile geçerek...” (2016a, s. 35-36). Bu yeni kurulacak on dördüncü köy enstitüsüyle denemesine girilen daha önceki enstitülerin hedeflediği kapalı ekonomiyi bir derece daha ileri götürüp inşaatın bile öz insan kaynağıyla yapılmasını sağlayarak köyü tamamen kendi kaynakları içinde çekip çevrilebilir bir alana dönüştürmektir.⁸

Bizim Köy (1950) romanıyla bir bakıma köy romanı fenomeninin fitilini ateşleyen köy enstitüsü mezunu Makal (1997, s. 7-8) Tonguç’un çabalarını köy enstitüleri ve köy eğitimi için hem sahada hem de başkentte karar vericilerle mücadelesi bağlamında dile getirir. Türkiye’nin her yerine giderek gezilmedik köy, konuşulmadık köylü bırakmamacasına büyük bir gayret içindedir. Öte yandan siyasal ve bürokratik alanda en yüksek mevkileri tutanların tavrı hiç de o derece ciddi ve bilgiye dayalı değildir. Yukarıda romandan alıntıladığım sözleri de destekleyecek şekilde genel sekreter sıfatıyla Esendal:

Türk Ocağı’na söylev vermektedir. “Köylüyü rahat bırakın. Sabanıyla, bezir kandiliyle rahattır o. Çift motoruydu, elektrik ışığıydı deyip rahatını kaçırmayın...” Alkışlanır’da. Ama Tonguç’un kafasında, Tunceli köylülerinin, daha yüzlerce köyde konuştuğu vatandaşların sesi uğuldamaktadır. Bu söylenenlerin şaka olup olmadığını sorar. Ciddi olduğu karşılığını alınca şöyle der: ‘Bunları gidip köylülerle birlikte konuşalım köyödarlarında, kandil ışığında. Köylerde tanıdık çok, otobüsü de benden. Sizleri bu akşam götürebilirim.’ Bunun üzerine bir panik başlar, temiz giyimli, bakımlı dinleyiciler arasında. Bit, pire ve toz lafı etmeye başlarlar. Sonra da evlerine dağılırlar.” (Makal, 1997, s. 7-8)

Bu alıntıdan da anladığımız kadarıyla başkentteki Tonguç’un siyasal alanı yöneten kurallara hakimiyeti yoktur. Öncelikle Esendal’ın ciddi olup olmadığını anlayacak kadar bile oyunu okuyacak, oyuncunun hamlelerini çözümleyebilecek donanımdan yoksundur. Bu soruyu yönelttiği kişilerin parti genel sekreterini kendine karşı dolduracağını, potansiyel bir hasma dönüştürebileceğini de hesaba katmaz. Sonrasındaki çıkışıysa partinin ileri gelenlerine açıktan meydan okumak, toplantıda bulunan herkesi

⁸ Oysa daha önce yazdığı *Sağırdere* (1955), *Köyün Kamburu* (1959) gibi romanlarında Tahir’in yarattığı köylü karakterlerin bir ayağı dışarıdadır hep. Örneğin, *Sağırdere*’nin ana karakteri Kulaksızın Mustafa’sı ve diğer yaşlıları ancak gurbete çalışmaya gidip gösterdikleri başarı, yani biriktirdikleri para ve edindikleri mesleklerle köyün hiyerarşik yapısı içinde kendilerine bir yer edinmeyi başarabilirler. Örnek vermek gerekirse Köyün Kamburu’nun Çalık Kerim’i de köyü Narlıca’dan ayrılıp Çorum Medresesi’nde edindiği görgüyle kendisini köyünün diğer erkeklerinden ayırarak becerileri ve birikimi elde etmeyi başarmıştır.

karşısına almaktır. Bunun da ötesinde bu alanda oynanan oyunu oynanmaya değer de bulmaz. Başlayan "paniğin" sebebi mağlubiyetten çok oyunun bozulup dağıtılmasıdır. Tahir'e göre Tonguç'un hatası bu siyasal alanın gücünü hesaplayamamaktır. Yazar Tonguç'un ilköğretim genel müdürü olarak bu alanda hakimiyet kurup alan açmaya, sermaye biriktirmeye değer vermediğini ima eder. Tonguç eğitim alanında, bilimsel alanda, sosyal ve kültürel sermaye biriktirmiş olsa da siyasal alandaki sermayesinin yetersizliği diğerlerini geçersiz kılmaya yetmiştir.

Romanın başlığındaki "Bozkırdaki Çekirdek" tabii ki romanın en merkezdeki tezini oluşturmaktadır. Bu yeni deneme enstitüsünün başına geçirilen Halim Akın "bozkırdaki çekirdeğin ham cevherini" geliştirme denemesi olarak görür bu girişimi. Romanda gerçekçiliği temsil eden eğitim müfettişi Şefik Ertem bu metaforun ne kadar zayıf bir benzetmeye dayandığını şu sözlerle ortaya koyar: "Çekirdeği olsa bozkır olur muydu bozkır?" (BÇ, 171) Don Quijotevari bir eğilimle bu işe girişen Halim Akın gerçekçilikten uzak bir idealizm içinde alacağı kararlarla, kendisine emanet edilmiş hem öğrencilerin, hem de öğretmenlerin hayatlarını tehlikeye atacaktır. Halim Akın kendi dahil dört kişilik bir öğretmen ekibiyle "külüstür" bir ciple enstitü binasının yapılacağı alana gitmek üzere yola çıkar. CHP genel merkezinden yanına katılan iki kişi hatırlı bir müteahhidin kızı olan Emine ve karayağız milletvekilinin bacanağı Cemal Avşar siyasal elitin içinden gelen, oyun hissi ve bilgisi çok yüksek iki kişidir. Daha ilk karşımıza çıktıkları anda onların idealist Halim Akın'dan ayrıldıklarını şu sözlerinden anlarız:

Müdür Halim Akın, tabla arandı, yerinin boş olduğunu hatırlayınca, sezdirmemeye çalışarak izmariti dışarıya bırakverdi. Baş eğitmen Cemal Avşar'la Emine Güleç bakışıp fısıldaştılar:

– Bir tabla olsaydı... Uzatsaydım?

– Çok seviniirdi. Ne kolaydır böylelerini mutlandırmak... (2016a, s. 72)

Bu diyalogdan anladığımız gibi daha okulun kurulacağı yere varmadan ekibin yarısının bir lider olarak Halim Akın'la ilgili hiçbir beklentileri, onun liderlik özelliklerine dair inançları yoktur. Halim Akın'ın inandıkları, söyledikleri ve yaptıkları arasında uçurumlar barındıran biri olarak nasıl bir kandırmacanın içine düştüğünün, girişiminin ne kadar temelden yoksun bulunduğu ve kendilerinin de olana bitene göz kulak olmak için bu işin içine salındıklarının farkındadırlar. Oysa Halim Akın samimi bir idealistlikle giriştiği bu deneyin hükümetçe, bakanlıkça desteklendiğinin, kendisinin gerçek değerinin sonunda anlaşıldığının yanlıgısı içindedir.

Siyaset alanında süregiden oyunun bu derece acemisi olan Halim Akın, kasabadaki oyunları çözümlenebilecek ve yönlendirebilecek oyun yetisine sahiptir oysaki. Cinci Nezir'in Esef'e kurmaya kalktığı oyunu hemen bozup ilk ve en adanmış öğrencileri olan Esef'i bu cendereden kurtarmayı başarır örneğin. Esnafla yaptığı alışverişte de önüne serilen tuzakları tek tek ortadan kaldırıp istediği sonuçları almakta büyük ustalık gösterecektir. Murat'ın¹⁰ beklediği kadar desteğini görmese de en azından

⁹ Kemal Tahir'e göreyse: "...son bilimsel araştırmalar, bunun büyük bir uydurma, yakıştırma, hatta evham olduğunu meydana koymuştur" (*Notlar, Osmanlılık/Bizans*, 167). Yazara göre Anadolu toprağı çiftçiyi yıl boyunca besleyebilecek verimlilikte değildir. Bunun için de köylülerin çoğu gurbete çıkar ve toprağın vermediğini başka iş kollarından tamamlamaya çalışır. Toprağın zayıflığı verimsizliğin tek nedeni değildir. Yavuz'un da belirttiği gibi Kemal Tahir *Bozkırdaki Çekirdek*'te Müfettiş Şefik Ertem'in dilinden Anadolu'daki toprak mülkiyeti rejiminin de bu verimsizlikte önemli bir etken olduğunu söylüyor. Bu anlatıda Anadolu köylüsü cehaletinden veya tembelliginden değil tarihsel olarak binlerce yıldır talanın, güvensizliğin olduğu bir coğrafyada pasif bir yaşayışı benimsemiş ve toprağında ancak bir kiracı olarak barınmıştır (Yavuz, 2000, s. 260). Öncelikle bozkırdaki çekirdek imgesinde bir potansiyelin gelişip gövmek için uygun şartların yaratılması halinde her şeyin değişeceği, uygun şartlar şimdiye kadar oluşmadığı için bir bozkıra razı gelmek zorunda kaldığı varsayımı mevcuttur.

¹⁰ Kemal Tahir'in pek çok romanında karşımıza dürüst, korkusuz, zeki, bilge, çevresince doğal bir lider olarak kabul edilen Murat karakteri, tüm o güçlü, faka basmaz karakterine rağmen bu romanda eğitmen olarak bulunduğu Şirin'deki Zeynel Ağa'nın oyunlarına yenilmiş olarak çıkar karşımıza. "Burası Türkistan değil Zeynelistan'dır, burada Zeynel Ağanın zagonu yürür" (BÇ, 59). Murat'ın Şirinköy'de görev yapıyor olmasının Dumanlı Boğaz'ın okulun kurulacağı yer olarak seçilmesinde önemli bir etken olduğu ortadadır. Öte yandan hesaba katılmayan, Murat'ın da kendinden önce gelen diğer

Nuri'nin sağlam karakteri ve yerinde müdahaleleriyle krizleri olabildiğince az hasarla atlatabilir. Maalesef Halim Akın kasabada gösterdiği bu becerikliliği kamp alanında gösteremeyecek ve aldığı bir dizi yanlış kararlar sonucunda öğrencilerden birinin aniden bastırıp kamp yerini tarumar eden yağmurdan zatürreye yakalanıp ölmesine sebep olacaktır. Başlarına gelenin ciddiyetini anlamaktan uzak olan Halim Akın hasar tespitini şöyle yapar:

– Kısacası arkadaşlar, para bakımından kaybımız samana verilen on beş, yirmi lirayı geçmez. Buna karşılık, el emeğinden, iş gününden kaybımız oldukça ağır... Bunu da biraz zorlayarak kapatabiliriz! Çünkü yağmurun uzaması çocuklarımız için dinlenme olur. Kaldı ki, bu mevsimde uzayacağında ummam. Bunun dışında, ağır işlerde çalışmak, çocuklarımıza gittikçe sıkıntı, usanma, yılgınlık veriyordu. İlerde yıkacağımızı bile bile, aşevi, yunak, bayanlara yatak evi, ambar yapmamız, bunlar için, binlerce kerpiç kesmemizi, çocuklar yararsız görüyorlardı. Yağmur, enstitü idaresinin ne kadar haklı olduğunu gösterdi, önümüzdeki günler karşılaşacağımız su zorluğu da, çeşme işimizi kolaylaştıracaktır. (2016a, s. 327)

Oysa hem öğrenciler hem de öğretmenler o derece ıslanmış ve üşümüştür ki hiçbirinin müdürün bu saydıklarını düşünecek durumları kalmamıştır. Ateş yakmak, sıcak bir çorba ve çayla ısınmak, akşamı geçirmek için kuru ve sıcak bir yer bulmak, Şirin'in ağası Zeynel'i kızdırmadan Sultan, Durali ve Murat'ı köye gönderebilmek çok daha öncelikli ve acildir. Roman boyunca öğrencileriyle iyi ilişkiler kurmayı başarabilen, onları kazanmayı bilen iki öğretmen görürüz ama maalesef bu iki öğretmen de her hangi bir inisiyatif verilmemiş güçsüz faillerdir. Hele 23 yıllık felsefe öğretmeni hem mesleğinden hem de özgürlüğünden olmuş ve oyunun dışına itilmiş biridir. Nuri Çevik ise kademine ve becerisine rağmen ne Halim Akın, ne Emine Güleç, ne de Cemal Avşar'ın siyasi bağlantılarına sahip olmadığından eğitim alanında karar alıcı bir konuma gelemeyeceği apaçık ortada durmaktadır.

Siyaset oyununun nasıl oynandığı konusunda bilgili olduğunu gördüğümüz Emine Güleç öğretmen iş Anadolu kasabasına, taşrasına uyum sağlamaya geldiğinde ne olduğunu şaşırır ve pot üstüne pot kırar. Oyunun yabancı olduğu bir süre sonra istemeden felaketi de üstüne çekecektir. Okulun kurulacağı Dumanlıboğaz'a giden yolda mola verdikleri Ilgaz'da geçirdiği kısa süre zarfında bile burada kurulmuş oyunun kodlarını okumakta ne kadar zorlandığını görürüz: "Emine öğretmen kesilmek bilmeyen bu kahkahaların sebebini merak ederek, herifin morarmış suratına araştırmacı bakışlarla baktı, hiç bir şey anlayamadı" (2016, s. 143). Okuyamadığı yalnız bu da değildir. Örneğin yolda giderken gördükleri bekar erkek kalabalığının yedek asker olmayıp gurbete para kazanmaya giden köylüler olduğunu sanır. Bu kadar basit bir şeyi nasıl anlayamadığına üzülmesinde de aslında kendine ne kadar çok güvendiğinin izlerini görürüz. Oysa Nuri Çevik'in dediği gibi Anadolu'ya çıkılı henüz beş saat olmasına rağmen hemen her işareti doğru yorumlayabileceğine dair güçlü bir inancı vardır. Bu iki örnek bize siyasal elitin, yani karar verme iradesine yakın grupları temsil eden bir failin alanda nasıl sudan çıkmış balığa döndüğünü göstermektedir. Ama yaptığı en büyük hata bu da değildir. Etrafı hiçbir şeyle çevrili olmayan ve doğrudan gözetlenmeye müsait bir yerde yeterli tedbirleri almadan yanındaki diğer kız öğrencilerle birlikte banyo yapar. Dürbünüyle gözleyen esrarkeş Kara Derviş bunu şöyle okur: "Anadan çıplak çimerken gözledim! Alnıma yazmasa görmeyi nasip eder miydi kurban olduğum Allah!" (2016a, s. 356). Nitekim uyuşturucunun etkisiyle kendinden geçmiş Kara Derviş gün gelir silah zoruyla Emine öğretmeni kaçıtır. Onu kurtarmaya çalışırken de Murat eğitimci Kara Derviş'in silahından çıkan kurşunla ölür. Oyunu okumakta zorlanan failerin dolaylı da olsa sebep olduğu ikinci ölümdür bu romanda. Romanda buna benzer pek çok farklı bahiste karakterler oyun hislerine ve yetilerine dayalı

öğretmenler gibi elinde tuttuğu ekonomik güçle köyde kendi iradesine bağladığı Sultan, korucu, muhtar, Cinci Nezir gibiler yüzünden Zeynel Ağa'nın oyunlarına dayanabilecek güçte olmadığıdır.

seçimlerde bulunmak zorunda bırakılırlar. Toplumsal alandaki yerleri bu tercihleri sonucu kendiliğinden belirlenir.

Sonuç

Bu makalede Bourdieu'nün alan, habitus ve oyun kavramlarını kullanarak romanın yeni bir okuması yapılmıştır. Roman kendine has kuralları ve oyun hissi gerektiren bir habitusa sahip siyasal alanın eyleyenlerinin meseleleri ele alırken başvurdukları stratejilerin ortaya konduğu bölümle açılır. Eğitim alanının failleri, karar verme gücünü elinde bulunduran siyasete yön verenlerin karşısında ne kadar zayıf ve çaresiz olduğunun resmedilmesiyle karşılaşırız. Köy enstitülerinin arkasında İsmet İnönü'nün ve partinin çok güçlü bir destekle durduğu yanlışlığı Kemal Tahir tarafından türlü örneklerle gösterilir. CHP tek parti olmasına rağmen, kendi içinde de çok sert bir iktidar mücadelesi sürüp gitmektedir. Bu iktidar mücadelesinde habitusu uygun olmayıp da oynamakta zorlananlar sistemin dışına itilmektedir. Bir oyundaki kazanımlar başka bir oyuna her zaman başarıyla aktarılamamaktadır. Oyununun kazananları ve siyasetin belirleyici çevreleri eğitim alanının uygulandığı sahaya geldiğinde buradaki oyunları oynayabilecek, buradaki kodları çözebilecek habitustan mahrumdurlar ve bu özelliklerinden dolayı da kendi sorumluluğu altındakilerin ölümüne bile yol açabilecek yanlış kararlar alıp hatalar yapmaktadır. Özellikle siyasal ve kırsal alanın içsel mantığını ve oyun hissini ele alan bu çalışma sosyolojik bir perspektiften Kemal Tahir'in metinlerini yorumlamanın ne kadar verimli yeni okumalara müsait olduğunu bir kez daha ortaya koymayı hedeflemiştir.

Bozkırdaki çekirdek'te oyun hissi gerektiren dramatik sahneler bununla sınırlı değildir. Romandaki karakterler geliştirdikleri stratejilerle zorlukları yendikçe alanda kendilerine yer açılır. Oyunda kartlar sürekli karılır ve alanda pozisyonlar kazanan ellere göre sürekli değişir. Romanın başında göreceli önemsiz konumlarda bulunan öğretmen Nuri Çevik ve öğrencilerden Eşefli Yusuf oyunda gösterdikleri başarılarla romanın sonuna gelindiğinde grup içinde liderlik kazanmış ve sözü dinlenen, ardından gidilen faille dönüşmüştür. Buna karşılık oyunun başında atamayla liderlik pozisyonuna gelen, alandaki en güçlü ve nüfuzlu fail olarak karşımıza çıkan kurucu müdür Halim Akın oyunda gösterdiği basiretsizlik, ve oyun hissini zayıflığı dolayısıyla grup karşısında etkisini yitirmiş ve kenara itilmiştir. Kartlarını doğru oynayamayan öğretmen Murat romanın sonunda en büyük kaybı yaşayan karakterlerden biri olarak çıkar karşımıza.

Tahir'in özellikle 1960lı yılların ikinci yarısında yazdığı *Yorgun savaşçı*, *Kurt kanunu*, *Yol ayrımı* gibi romanlarında karakterler toplumsal oyunlarda sergiledikleri stratejik kıvraklık, beceriksizlik veya başarılarla çıkarlar karşımıza. Oyunları doğru bir şekilde oynayıp doğru pozisyonları ve oyuncuları seçenler alandaki pozisyonlarını güçlendirirken yanlış bahislere yatırım yapanlar her şeylerini kaybetmekle yüz yüze gelirler. *Kurt kanunu*'nda İttihat ve Terakki'nin en etkili isimlerinden biri olarak tanıtılan Kara Vasıf İzmir'deki suikast girişimi (1925) konusunda kendisi bir şey yapmasa da çevresinde, en yakınında bulunan adamlarının hatalarını vaktinde fark edemediği için canından olur. Öte yandan, iktidar için bu girişim ittihatçıları tasfiye etmek için bir fırsata dönüşür. *Yol ayrımı*'nda gazeteci Murat doğru bahislere oynar, yeni gelişmeleri gerçekçi bir perspektiften değerlendirerek yükselir ve geleceğini kurar. Romanın karşı cinsle ilişkiler oyununu en iyi oynayan Şükran hanım, kendisini tuzağa düşürmeye kalkan Kadir'e karşı öyle ustalıklı hamlelerle cevap verir ki Kadir kitlenir kalır. Bu örneklerde de görüldüğü üzere kendini şair bir sosyolog olarak tanımlayan Kemal Tahir romanlarındaki kahramanların toplumsal birer fail olarak, toplumsal alan içinde oyunları tecrübelerinden edindikleri stratejilerle yürüttüklerini, toplumsal hayatın sürekli düzeltmelerle oyun stratejilerini geliştiren bu faillerden oluşmasından dolayı son derece devingen ve değişim içinde olduğunu görürüz. Kemal Tahir

romanlarını en ilginç kılan şeylerin başında şüphesiz Türk toplumunu tarihsel gelişimi içinde pek çok farklı yönüyle bir portreler galerisi olarak önümüze sermesinde yatmaktadır. Her biri keskin gözlemlerin ve titiz irdelemelerin ürünü olan bu galerinin toplamından bütünlüklü bir tablo çıkar karşımıza.

Kaynakça

- ahmakıslatan. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim tarihi: 12.05.2022. <https://sozluk.gov.tr/>
- Atsız, N. (1944). Erişim adresi: <https://huseyinnihalatsiz.com/sorgu-ve-savunmasi/>.
- Berkes, N. (1997). *Unutulan Yıllar*. (Yay. Haz. R. Sezer) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). *Devlet Üzerine: College de France Dersleri (1989-1992)*. (A. Sümer, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). *Akademik alın eleştirisi: Pascalca Düşünme Çabaları*. (P. Burcu Yalım, Çev.). İstanbul: Metis.
- Bourdieu, P. (2018). *Bir Pratik Teorisi İçin Taslak: Kabiliye Üzerine Üç Etnoloji Çalışması*. (N. Ökten, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). *Devlet Üzerine: College de France Dersleri (1989-1992)*. (A. Sümer, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. & Wacquant L. (2021). *Düşünümsel Sosyolojiye Davet*. (N. Ökten, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bozdağ, İ. (1995). *Kemal Tahir'in Sohbetleri*. İstanbul: Emre Yayınları.
- Cervantes Saavedra, M. de (2019). *La Mancha'lı Yaratıcı Asilzade Don Quijote I*. (R. Hakmen, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.
- Çolak, Ç. D. (2014). *Türkiye'de Türkçü-Turancı Düşüncenin Kökleri Ve Irkçılık-Turancılık Davası* (Yüksek Lisans Tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Deringil, S. (1989). *Turkish Foreign Policy During World War II: An 'Active Neutrality'*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Dosdoğru, H. (1974). *Kemal Tahir: Yaşamı ve Yapıtları*. İstanbul: Tel Yayınları.
- Grenfell, M. (2008). Pierre Bourdieu: Key concepts. Stocksfield [England: Acumen.
- Gülbay, T. (2008). *Memduh Şevket Esendal'ın Toplumsal ve Siyasal Görüşleri* (Doktora Tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Irmak, İ. E. (2018). *New Novel, Old Village: The History, Origin and End of the Village Novel (1950-1980)*. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- İnce, Ö. (2007, 29 Nisan). *Köy Enstitüleri ve Kuyruk Acısı*. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/koy-enstituleri-ve-kuyruk-acisi-6426428>.
- Köy Enstitüleri Kanunu*. (1940, 17 Nisan). *T.C. Resmi Gazete (Sayı: 4491)*. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/4491.pdf>.
- Makal, M. (2009). *Köy Enstitüleri ve Ötesi*. Literatür. İstanbul.
- Swartz, David. (2011). *Kültür ve iktidar: Pierre Bourdieu'nün sosyolojisi*. Çev. Elçin Gen. İstanbul: İletişim.
- Tahir, K. (2016a). *Bozkırdaki Çekirdek*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, K. (2015a). *Büyük Mal*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, K. (2006). *Köyün Kamburu*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, K. (2016b). *Kurt kanunu*. İstanbul: İthaki Yayınları.

- Tahir, K. (1992). *Notlar/Osmanlılık/Bizans*. Editör: Cengiz Yazoğlu. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tahir, K. (2016c). *Sağırdere*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, K. (2015b). *Yediçınar Yaylası*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, K. (2016d). *Yol Ayrımı*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tonguç, İ. H. (2021). *Canlandırılacak Köy*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yavuz, N. (2000). *Kemal Tahir'in Siyasal ve Toplumsal Görüşleri* (Doktora tezi). Erişim adresi:
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>